

LIBRIS

We know
books

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
OMAN, CHARLES

Istoria Imperiului Bizantin / Charles Oman ; trad.
din engleză de Gabriel Tudor. - București :
Librex Publishing, 2024

ISBN 978-630-6628-24-7

I. Tudor, Gabriel (trad.)

94

Editor: Ionuț Radu

DTP: Alexandra Tolocenco

Corectori: Marian Busuioc, Evelin Ceciu /
Corectura.ro

LIBREX PUBLISHING

Str. Episcopul Radu, Nr. 30, București

redacție: 0723 193 019

comenzi@librex.ro

www.librex.ro

Toate drepturile asupra ediției în limba română
aparțin Editurii Librex Publishing.
Copyright ©2024 Editura Librex Publishing.

CHARLES OMAN

ISTORIA IMPERIULUI BIZANTIN

Traducerea din limba engleză de

Gabriel Tudor

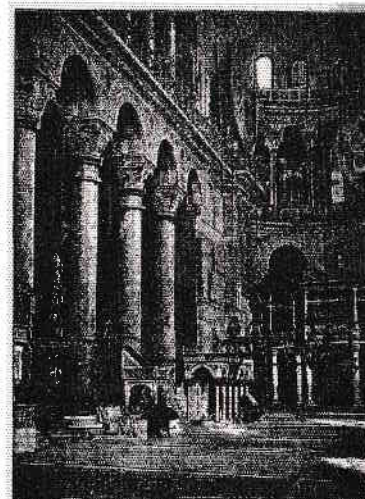
Librex Publishing

București, 2024

CUPRINS

Prefață	9
Byzantium	11
Întemeierea Constantinopolului (328-330 d.Hr.)	23
Lupta cu goții	39
Plecarea germanilor	53
Reorganizarea Imperiului Roman de Răsărit (408-518 d.Hr.)	63
Iustinian	75
Cuceririle lui Iustinian	91
Sfârșitul domniei lui Iustinian	107
Venirea slavilor	121
Ora cea mai întunecată	135
Viața socială și religioasă (320-620 d.Hr.)	147
Venirea arabilor	161
Prima perioadă de anarhie	175
Întoarcerea arabilor	185

Iconoclaștii (720–802 d.Hr.)	191
Sfârșitul iconoclaștilor (802–886 d.Hr.)	203
Împărații literați și epoca lor (886–963 d.Hr.)	217
Glorie militară	227
Sfârșitul dinastiei macedonene	241
Manzikert (1057–1081)	251
Comnenii și cruciadele	259
Cucerirea Constantinopolului de către cruciați	275
Imperiul Latin și Imperiul de la Niceea (1204–1261)	295
Declinul și decăderea (1261–1328)	307
Turcii în Europa	319
Sfârșitul unei lungi povești (1370–1453)	329
Tabel cu împărații bizantini	347

Interiorul Bisericii Sfânta Sofia

PREFAȚĂ

În secolul 19, termenul „bizantin” era folosit ca sinonim pentru tot ceea ce era corupt și decadent, iar istoricii moderni respingeau povestea Imperiului Roman de Răsărit, ca fiind deprimantă și monotonă. Marele istoric Gibbon i-a catalogat pe succesorii lui Iustinian și Heraclius ca pe o serie de suverani slabi și depravați și, timp de câteva generații, nimeni nu a îndrăznit să îl contrazică.

Două cărți au servit la desființarea acestei viziuni, în ochii cititorului modern: monumentală lucrare a lui Finlay, publicată în 1856, și volumele mai moderne ale lui Bury, care au apărut în 1889. De când au scris aceștia, bizantinii nu mai au nevoie de apologeți, iar mărețul efort al Imperiului Roman de Răsărit de a-i ține în frâu pe cuceritorii musulmani și de a păstra aprinsă, de-a lungul Evului Mediu, făclia învățaturii începe să fie înțeles.

Autorul acestei cărți a încercat să spună povestea Bizanțului în spiritul lui Finlay și Bury, nu în cel al lui Gibbon. El dorește să își recunoască datoriile atât față de veteranul războiului de independență grec, cât și față de tânărul profesor din Dublin. Fără ajutorul lor, sarcina sa ar fi fost foarte grea – cu ajutorul lor, dificultatea a fost înlăturată.

Autorul nu pretinde că ar fi parcurs operele tuturor cronicarilor imperiului răsăritean, dar crede că o oarecare cunoaștere a lucrărilor lui Ammianus, Procopius, a acelei „Strategikon” a lui Mauritianus, a cronicilor lui Leon Diaconul, Leon Înțeleptul, Constantin Porfirogenetul, Anna Comnena și Nicetas poate justifica faptul că și-a asumat această îndrăzneată sarcină.

OXFORD,

Februarie 1892

I.

BYZANTIUM

Cu două mii cinci sute cincizeci și opt de ani în urmă, o mică flotă de galere a urcat cu greu împotriva curentului prelunga strâmtoare a Hellespontului, a traversat prin puterea vâslelor largul Propontis și a ajuns să ancoreze în apele liniștite ale primului golf care se deschide în malul european al Bosforului. Acolo, un canal lung, în formă de semilună, care avea să fie cunoscut mai târziu drept Cornul de Aur, pătrunde în interiorul uscatului pe o lungime de aproape doisprezece kilometri, formând o întindere de apă liniștită dincolo de curentul rapid care curge în exterior. Câteva sute de coloniști au debarcat pe promontoriul situat între acest golf și marea deschisă și s-au apărât în grabă de triburile sălbatice din interiorul continentului, construind un fel de palisadă rudimentară de la un țărm la altul. Astfel a fost fondat orașul Byzantium.

Coloniștii erau greci de rasă doriană, originari din prosperul stat maritim Megara, unul dintre cele mai întreprinzătoare orașe ale Eladei în perioada de expansiune colonială și comercială care era atunci la apogeu. Oriunde

o proră de triemă grecească își croia drum în ape necunoscute, negustorii din Megara apăreau curând în urma ei. Un grup de astfel de negustori aventuroși s-a îndreptat spre vest pentru a înființa colonii în Sicilia, dar Megara și-a concentrat atenția în special către Răsărit, spre intrarea învăluită în ceață a Mării Negre și spre ținuturile fabuloase aflate dincolo de aceasta. Acolo, după cum spuneau legendele, se găsea tărâmul Lânii de Aur, un veritabil Eldorado al lumii antice, unde regi de o bogăție nebănuită domneau peste triburile din Colchida. Acolo trăiau, pe malurile râului Thermodon, amazoanele, femeile războinice care terorizaseră cândva îndepărtata Grecie prin incursiunile lor. Și tot acolo se găsea, dacă cineva se aventura suficient de mult pe țărmurile nordice ale mării, țara hiperboreilor, poporul binecuvântat care viețuia dincolo de Vântul de Miazănoapte și nu cunoștea nici vânturi, nici furtună. Pentru a căuta aceste minuni fabuloase, grecii au navigat mereu spre nord și spre est, până când au ajuns la limitele extreme ale mării. Nu au găsit bogățiile Lânii de Aur, nici țara hiperboreilor, nici triburile amazoanelor, dar au descoperit multe ținuturi care meritau să fie cunoscute și s-au îmbogățit din profiturile obținute din metalele Colchidei și din pădurile Paflagoniei, din bogatele terenuri cultivate cu grâne de pe malurile Niprului și Bugului și din pescuitul din Bosfor și din lacul Maeotis (Marea Azov). În curând, întregul țărm al mării, pe care grecii, la prima lor venire, o numiseră Axinos – „Inospitaliera” – avea să fie străjuit de așezări comerciale, iar numele său a fost schimbat în Euxinus – „Ospitaliera” –, în semn de recunoștință pentru porturile sale prietenoase. Într-un spirit similar, două mii de ani mai târziu, marinarii care au condus următorul mare impuls de explorare apărut în Europa au transformat numele de „Capul Furtunilor” în „Capul Bunei Speranțe”.

Megarienii, aproape mai mult decât oricare alți greci, și-au îndreptat atenția către această mare, iar întemeierea coloniei Byzantium a fost doar una dintre numeroasele lor realizări. Deja cu șaptesprezece ani înainte de apariția Byzantiumului, un alt grup de coloniști megarieni se stabilise la Calcedon, pe malul asiatic, opus, al Bosforului. Coloniștii care erau destinați să întemeieze marele oraș au apelat la Oracolul din Delphi, sperând să primească un sfat cu privire la locul noului lor cămin, iar Apollo, ni se spune, le-ar fi cerut „să-și construiască orașul dincolo de orașul orbilor”. Prin urmare, ei s-au instalat pe promontoriul de lângă Cornul de Aur, motivând că într-adevăr calcedonenii fuseseră orbi, fiindcă neglijaseră locul mult mai potrivit de pe țărmul tracic, spre a fonda o colonie pe partea bitiniană a strâmtorii, mult mai puțin atrăgătoare.

Monedă din perioada timpurie a orașului Byzantium

Monedă din perioada târzie a orașului Byzantium, având pe revers o semilună și o stea.

Încă de la început, poziția sa geografică a marcat colonia Byzantium ca fiind destinată unui viitor măreț. Atât din punct de vedere militar, cât și din punct de vedere comercial, niciun oraș nu ar fi putut fi mai bine plasat. Privind dinspre cel mai estic promontoriu al Traciei, cu toată Europa în spate și toată Asia în față, așezarea era la fel de potrivită pentru a fi fortăreața de frontieră care să apere granița oricăruia dintre cele două continente sau baza de operațiuni pentru o invazie către celălalt continent. În acele vremuri îndepărtate, Byzantium era aproape inexpugnabil ca fortăreață, având două laturi protejate de mare și o treia latură apărată de un zid puternic, care nu era dominat de nicio înălțime învecinată. În toată istoria sa timpurie, Byzantium nu a fost niciodată luat cu asalt: foametea sau trădarea a explicat puținele situații în care a căzut în mâinile unui inamic. Din punct de vedere comercial, locul era și mai favorabil. El controla în întregime comerțul în Marea Neagră: orice navă care pleca din Grecia sau Ionia pentru a face comerț cu Scitia sau Colchida, cu ținuturile de la gurile Dunării sau de pe malurile lacului Maeotis trebuia să treacă pe sub zidurile sale, astfel încât prosperitatea a o sută de orașe elene din Pontus Euxinos era întotdeauna la mila stăpânilor din Byzantium. Grecilor le plăceau etapele scurte și escalele frecvente, iar Bizanțul ar fi fost prosper și doar ca o casă la jumătatea drumului. Dar el întreținea, de asemenea, un comerț local înfloritor cu triburile învecinate ale tracilor din interiorul continentului european și obținea multe profituri din pescuit: atât de mult, încât emblema orașului – stema sa, cum ar trebui să o numim – înfățișa un pește ton, precum și celebrul bou a cărui efigie făcea aluzie la legenda numirii Bosforului.¹

¹ Vezi moneda de pe pagina alăturată. Se presupune că Bosforul și-ar fi luat numele de la locul unde Io, iubita lui Zeus, transformată în junică, a traversat strâmtoarea din Europa în Asia. Βούξ-πορός.

Ca stat independent, Byzantium a avut o istorie lungă și plină de evenimente. Timp de treizeci de ani a fost în mâinile regilor Persiei, dar, cu această scurtă excepție, și-a păstrat libertatea în primele trei sute de ani care au urmat fondării sale. Multe scene emoționante au avut loc sub zidurile sale: în apropierea lor, marele rege Darius a aruncat peste Bosfor podul său de bărci, care a servit drept model pentru structura mai cunoscută pe care fiul său, Xerxes, a traversat Hellespontul. Cincisprezece ani mai târziu, când Bizanțul, împreună cu toți vecinii săi, a încercat fără succes să alunge jugul persan, în timpul insurecției numite „Revolta Ionică”, el a fost stăpânit pentru o vreme de căpetenia rebelă Histiaeus, care – atât pentru a se îmbogăți, cât și pentru a-și plăti marinarii – a introdus taxa pentru trecerea prin strâmtoare. El a obligat toate navele care urcau sau coborau pe Bosfor să plătească o taxă mare, pierzând astfel în popularitate în rândurile iubitorilor cauzei libertății, pe care pretindea că o susține. În scurt timp, Bizanțul a căzut din nou în mâinile Persiei, dar a fost în cele din urmă eliberat de sub stăpânirea orientală șaptesprezece ani mai târziu, când grecii, victorioși după proaspetele triumfuri de la Salamina și Mycale, au navigat până sub zidurile sale și, după un îndelungat asediu, au înfometat garnizoana încăpățanată [479 î.Hr.]. Flota a iernat acolo și la Bizanț au fost puse primele baze ale imperiului naval al Atenei, când toate statele grecești din Asia și-au oferit triremele de luptă amiralilor atenieni Cimon și Aristide.

În cursul secolului al V-lea, Byzantium a declarat de două ori război Atenei, acum stăpâna mărilor, și de fiecare dată a căzut în mâinile inamicului – o dată prin capitulare voluntară, în 439 î.Hr., a doua oară prin trădare din interior, în 408 î.Hr. Dar atenienii, cu excepția unuia sau a două cazuri rușinoase, nu se purtau dur cu dușmanii învinși, iar

locuitorii din Byzantium au scăpat de o soartă mai crudă, fiindu-le impusă doar plata unei grele indemnizații de război. În câțiva ani, câștigurile lor comerciale au reparat toate pierderile provocate de război, iar Byzantium a devenit din nou el însuși.

Cunoaștem relativ puține lucruri despre istoria acestor prime secole din viața orașului Byzantium. Câteva fragmente ciudate de informații supraviețuiesc ici și colo: știm, de exemplu, că localnicii foloseau fierul în loc de cupru pentru banii mărunți, o particularitate împărtășită doar de un alt stat antic, și anume Sparta. Alfabetul lor avea litera B de o formă anormală, ceea ce i-a nedumerit pe toți ceilalți greci, pentru că semăna cu o literă π cu un membru în plus.² Principalii zei ai orașului erau cei la care ne-am fi așteptat – Poseidon, stăpânul mărilor, a cărui binecuvântare dădea orașului cea dintâi bogăție a sa, și Demetra, ocrotitoarea lanurilor de grâne din Tracia și Scitia, care constituiau a doua sa sursă de prosperitate. Locuitorii din Byzantium erau, dacă anticii cronicari ne spun adevărul, un neam iubitor de lux, dar și veșnic ocupat; ei petreceau prea mult timp în numeroasele lor hanuri, unde vinurile excelente din Maroneea și din alte locuri învecinate ofereau mari tentații. Erau și gurmanzi, și băutori: ni se spune că la un moment dat, membrii milițiilor cetățenești au refuzat să mai lupte, până când comandantul lor a acceptat să permită construirea de hanuri la distanțe convenabile în jurul bastioanelor. Un autor de comedii ne informează că bizantinii consumau o anumită specie de ton, denumită *bonito* – felul lor preferat de mâncare – atât de des, încât întregul lor corp devenise aproape gelatinos și se credea că s-ar putea topi dacă ar fi fost expuși la o căldură prea mare! Probabil că aceste povești era scornite

² Vezi moneda de la pagina 13..

de vecinii care invidiau prosperitatea locuitorilor din Byzantium, pentru că este în orice caz sigur că orașul a dat dovadă pe tot parcursul istoriei sale de o mare energie și dragoste de independență și nu s-a ferit niciodată de războaie – așa cum ar fi fost de așteptat din partea unei populații de epicurieni.

Byzantium a căzut pentru a cincea oară în mâinile unui inamic abia după ascensiunea lui Filip al Macedoniei și apoi a fiului acestuia, Alexandru cel Mare. Bătrânul Filip a fost respins din fața zidurilor orașului după un asediu îndelungat, culminând cu o tentativă de escaladare pe timp de noapte, zădărnicită din cauza apariției bruște a unei lumini pe cer, care a dezvăluit prezența inamicului și a fost considerată de bizantini drept un semn al ajutorului divin special (339 î.Hr.). În amintirea acestui fapt, ei au adoptat drept însemne civice semiluna și steaua înflăcărate, care au coborât până în zilele noastre și sunt încă folosite ca emblemă de actualii proprietari ai orașului – sultanii otomani.³ Dar, după ce l-au respins pe Filip, locuitorii din Byzantium au trebuit să se supună câțiva ani mai târziu fiului acestuia. Ei au făcut parte, sub conducerea lui Alexandru, din imensul Imperiu Macedonean și au trecut, la moartea marelui cuceritor, prin mâinile succesorilor săi – Demetrius Poliorcetes și Lysimachus. Totuși, după moartea acestuia din urmă în luptă, ei și-au recăpătat o libertate precară și au fost din nou o comunitate independentă timp de o sută de ani, până când armatele Romei au invadat regiunile din Tracia și Hellespont.

Byzantium a fost unul dintre orașele care au ales calea înțeleaptă de a încheia o alianță timpurie cu romanii, obținând, în consecință, condiții bune și ușoare. În timpul

³ Prima ediție a cărții lui Charles Oman a văzut lumina tiparului în anul 1890, când Imperiul Otoman exista încă (n.t.).

războaielor Romei cu Macedonia și cu Antioh cel Mare, Byzantium s-a dovedit un ajutor atât de credincios, încât Senatul roman i-a acordat statutul de *civitas libera et foederata*, „oraș liber și confederat”, și nu a trecut sub guvernare romană directă, ci i s-a permis o deplină libertate în toate domeniile, cu excepția controlului asupra relațiilor sale externe și a plății unui tribut către Roma. Abia în anul 73 d.Hr., la multă vreme după dispariția Republicii Romane, împăratul Vespasian l-a deposedat de aceste privilegii și l-a anexat provinciei Tracia, pentru ca el să devină pe viitor un oraș provincial.

Deși privat de o libertate care fusese mulți ani doar aproape nominală, Byzantium nu a putut fi lipsit de poziția sa inegalabilă pentru comerț. Așezarea a continuat să înflorească sub *Pax Romana*, pacea îndelungată de care s-au bucurat toate provinciile supuse Romei în primele două secole ale regimului imperial, și este menționat din nou și din nou ca unul dintre cele mai importante orașe din regiunile de mijloc ale lumii romane.

Dar o perioadă nefastă pentru Byzantium, ca și pentru toate celelalte părți ale lumii civilizate, a început atunci când epoca de aur a Antoninilor a luat sfârșit și a urmat epoca împăraților militari. În 192 d.Hr., Commodus, nevrednicul fiu al marelui și bunului Marcus Aurelius, a fost ucis și, în scurt timp, trei uzurpatori militari s-au luptat pentru diadema lui pătată de sânge. Din nefericire pentru el, Byzantium se afla pe linia de demarcație dintre provinciile orientale, unde Pescennius Niger fusese proclamat împărat, și provinciile ilirice, unde Severus își asumase sceptrul imperial. Orașul a fost cucerit de legiunile din Siria și întărit în grabă. În curând, Severus a apărut din spre vest, după ce se făcuse deja stăpân peste Roma și Italia, și s-a năpustit asupra forțelor rivalului său, Pescennius.

Legiunile ilirice au triumfat, partea orientală a imperiului a fost subjugată, iar Pescennius a fost ucis. Dar, deși toți ceilalți adepți ai săi au capitulat, garnizoana din Byzantium a refuzat să se supună. Timp de mai bine de doi ani, localnicii au apărat cu succes inexpugnabilul oraș în fața locotenenților lui Severus și abia în 196 d.Hr. au fost forțați să se predea. Împăratul a apărut în persoană pentru a pedepsi rezistența îndelungată a orașului; nu numai garnizoana, ci și magistratii civili ai Bizanțului au fost uciși sub ochii săi. Zidurile masive, „construite atât de ferm, din mari lespezi cubice, prinse între ele cu șuruburi de fier, încât păreau un singur bloc”, au fost dărâmate cu multă trudă. Proprietățile cetățenilor au fost confiscate, iar orașul însuși a fost lipsit de toate privilegiile municipale și predat vecinilor săi din Perinthus pentru a fi condus ca un sat dependent.

Caracalla, fiul lui Severus, le-a redat bizantinilor dreptul de a se guverna singuri, dar orașul primise o lovitură grea și ar fi avut nevoie de o lungă perioadă de pace pentru a-și recăpăta prosperitatea. Totuși, pacea nu era menită să apară. În perioada de la mijlocul secolului al III-lea, Byzantium a fost chinuit de incursiunile goților, aceștia prădând fără milă teritoriile de la Marea Neagră care susțineau comerțul bizantin. Sub Gallienus, în 263 d.Hr., orașul a fost din nou ocupat de un uzurpator al tronului imperial și a împărțit soarta adepților acestuia. Soldații lui Gallienus au jefuit Byzantium de la pivnițe la mansarde și i-au măcelărit într-o asemenea măsură pe locuitorii săi încât se spune că vechea rasă megariană, care îl stăpânise atât de mult timp, a fost atunci absolut exterminată. Dar atracția irezistibilă a locului a fost prea mare pentru a permite ca ruinele sale să rămână pustii. La zece ani după jefuirea sa de către armata lui Gallienus, Byzantium a re-devenit un oraș populat, iar locuitorii săi sunt lăudați în

mod special de istoricul Trebellius Pollio pentru curajul cu care au respins un raid al goților în timpul domniei lui Claudius al II-lea.

Puternicii împărați ilirici, care au ferit Imperiul Roman de ruina care părea să-l copleșească în al treilea sfert al secolului al III-lea, au dat orașului Byzantium timp și pace pentru a-și recăpăta vechea prosperitate. Acesta a profitat în special de vecinătatea constantă a curții imperiale, după ce Dioclețian și-a stabilit reședința la Nicomedia, la numai o sută de kilometri distanță, pe partea bitiniană a Propontisului. Dar importanța militară a Bizanțului a interferat mereu cu măreția sa comercială. După abdicarea lui Dioclețian, imperiul a fost afectat timp de douăzeci de ani de împărțiri constante ale teritoriului între colegii pe care acesta îi lăsase în urma sa. După un timp, Byzantium a devenit fortăreața de frontieră a lui Licinius, împăratul care domnea în Peninsula Balcanică, pe când Maximinus Daia governa provinciile asiatice. În timp ce Licinius era absent, fiind plecat în Italia, Maximinus a atacat cu perfidie stăpânirile rivalului său, fără vreo declarație de război, și a luat Byzantium prin surprindere. Dar împăratul iliric s-a întors în grabă, și-a învins vecinul lacom nu departe de zidurile orașului și în 314 d.Hr. și-a recuperat marea fortăreață de frontieră după ce aceasta îi scăpase din mâini doar câteva luni. Orașul trebuie să fi suferit cumplit din cauza schimbării stăpânilor de două ori în același an; totuși, el nu pare să fi fost jefuit sau ars, așa cum se întâmpla atât de des cu un oraș capturat în acele zile sumbre. Dar Licinius, după ce a recuperat orașul, a început să lucreze pentru a-l face inexpugnabil. Deși nu era capitala sa, a făcut din această așezare principala fortăreață a regatului său, care, după înfrângerea lui Maximinus, cuprindea întreaga jumătate estică a lumii romane.

Prin urmare, în anul 323 d.Hr., când s-a trezit angajat într-un război fără succes împotriva cumnatului său Constantin, împăratul Occidentului, Licinius a opus ultima rezistență îndârjită la Byzantium. Timp de mai multe luni, războiul s-a oprit sub zidurile orașului, dar Constantin a perseverat în asediu, ridicând mari mase de pământ, care dominau zidurile și măturând apărarea cu un flux constant de săgeți și proiectile, lansate din zeci de mașinării de război pe care le ridicase pe acele înălțimi artificiale. În cele din urmă, orașul a capitulat, iar cauza lui Licinius a fost pierdută. Cu ultimul dintre rivalii săi de-acum înfrânt, Constantin a devenit singurul împărat al lumii romane și s-a ridicat învingător pe bastioanele care aveau să-i poarte numele.

II.

ÎNTEMEIEREA CONSTANTINOPOLULUI (328–330 d.Hr.)

După ce căderea oraşului Byzantium a sfârşit destinul imperial al lui Licinius, lumea romană a fost din nou unită sub sceptrul unui singur stăpân. Timp de treizeci şi şapte de ani, încă de când Diocleţian împărţise provinciile imperiale între el şi colegii săi, unitatea a fost ceva necunoscut, iar împăraţii, al căror număr a crescut uneori la şase şi alteori s-a redus la doi, şi-au administrat domeniile pe principii diferite şi cu grade diferite de succes.

Constantin, a cărui victorie asupra rivalilor a fost asigurată nu doar de îndemânarea sa militară, ci şi de talentele sale de administrator şi diplomat, a fost unul dintre acei oameni a căror capacitate practică a lăsat în istoria lumii o amprentă mult mai profundă decât cea a multor cuceritori şi legislatori cu un geniu infinit mai

mare. Constantin a fost un om cu mintea limpede, pe deplin stăpân pe forțele proprii, încrezător în sine și total lipsit de compasiune, asemănător cumva cu mărețul său predecesor, Augustus, dar și cu un suveran care se va naște la multe veacuri după el, și anume, Frederic cel Mare al Prusiei.

Constantin cel Mare

Deși prin venele sale trebuie să fi curs foarte puțin din sângele vechilor romani, Constantin a fost în multe privințe un roman tipic; energia dură, rece, constantă, neobosită,

care în secolele anterioare adusesese Romei un imperiu, s-a întrupat din nou în el. Dar, deși avea un caracter de roman, nu era cu nimic roman din perspectiva simpatiilor sale. Născut pe malul Dunării, crescut la curțile și taberele din Asia și Galia, el era absolut lipsit de acea venerație superstițioasă pentru străvechile glorii ale orașului de pe Tibru, care îi inspirase pe atât de mulți dintre predecesorii săi. Italia nu era pentru el decât o provincie secundară în cadrul vastelor sale teritorii. Atunci când și-a împărțit domeniile între moștenitorii săi, Galia a fost cea mai nobilă parte, pe care a încredințat-o fiului său cel mai mare și cel mai iubit, în vreme ce Italia a fost moștenirea oferită fiului mai mic. Înaintea lui mai existaseră împărați care neglijaseră Roma: barbarul Maximian I locuise pe malurile Rinului și ale Dunării; politicianul Dioclețian își alesese Nicomedia ca reședință preferată. Dar nimeni nu visase încă să ridice un rival al stăpânei lumii și să transforme Roma într-un oraș de provincie. Dacă împărații anteriori locuiseră pe meleaguri îndepărtate, o făcuseră pentru a face față cerințelor războiului la frontiere sau guvernării unor provincii îndepărtate. I-a revenit lui Constantin dreptul de a ridica împotriva Romei o metropolă rivală, în interesul lumii civilizate, un oraș imperial care să nu fie nici o simplă tabără, nici o simplă curte, ci centrul administrativ și comercial al lumii romane.

Timp de mai bine de o sută de ani, Roma fusese o reședință extrem de incomodă pentru împărați. Principala problemă cu care aceștia se confruntaseră fusese respingerea neîncetatei incursiuni barbare în Peninsula Balcanică; problemele de pe Rin și Eufrat, deși destul de reale, fuseseră doar rele minore. Roma, așezată la jumătatea lungii proiecții a Peninsulei Italice, stânjenită de porturile sale proaste și separată de restul imperiului de